

Л. В. Міщенко, О. В. Бойко, Г. В. Шелест

Охтирка

ОХТИРКА – місто Охтирського району Сумської області, райцентр. Має статус істор. насел. місця України (від 2001) та почесну відзнаку «Місто-герой України» (від 24 березня 2022; за подвиг, масовий героїзм і стійкість громадян, проявлених під час відсічі рос. зброй. агресії). У жовтні 2019 з Охтир. міської ради обл. значення (з селами Велике Озеро, Залужани, Козятин, Пристань) та Староіванів. сільс. ради Охтир. р-ну (з селами Будне, Климентове, Піски, Поділ, Сосонка) утвор. Охтир. міську громаду (82,8 км², 2020 – 48 221 особа). О. знаходиться на Слобожанщині, на лівому березі Ворскли (притока Дніпра), за 351 км від Києва, 121 км від Харкова, 100 км від Полтави та 83 км від обл. центру. У межах міста протікають також річки Охтирка та Гусинка. Озера: Чернецьке, Ігнаткове, Біле, Зелене, Чисте, Мошенське, Соснове, Велике Соснове, Безіменне. Пл. міста 31,86 км². За переписом насел. 2001, проживала 49 721 особа (складає 98 % до 1989): українці (87,9 %), росіяни (8,2 %), азербайджанці, білоруси, вірмени, грузини, євреї, молдовани, татари, роми, поляки, німці; станом на 1 січня 2021 – 47 216 осіб. Проходять автомобіл. шляхи нац. значення: Суми–Харків і Белгород–Лохвиця. Залізнична станція (відкрита 1895). Досліджено залишки поселень доби неоліту та бронзи. У давні часи на цих землях мешкали осілі землероб.-скотар. племена скіфів; у період Київ. Русі до монголо-татар. навали були слов'ян. прикордонні укріплення. 1641 на г. Охтир укр. козаки під керівництвом польс. урядника С. Кульчевського збудували прикордонну фортецю Охтирськ. Від 1647 – край. пд.-зх. пункт Белгород. оборон. лінії Моск. царства. Від 1650 тут функціонував сторож. пункт. Згодом переселенці з Правобереж. України заснували поселення О., а монахи Лебедин. Свято-Троїц. монастиря – Охтир. Свято-Троїц. монастир. У серед. 1650-х рр. споруджені нові укріплення. 1655–1765 – полк. місто. 1675 при Микол. церкві відкрито першу на Слобожанщині школу. Наприкінці 17 – 18 ст. О. стала знач. ремісн. і торг. центром. Тут працювали заводи з виготовлення цегли, посуду та вікон. скла, поташу, селітри. 1718 засн. першу в Україні тютюн. мануфактуру. Мешкало багато гончарів, теслярів, бондарів, килимарів, кравців, шевців. О. славилася виробництвом гарус. керизеї, з якої шили плахти. Щорічно в місті проводили 4 ярмарки, на яких торгували сукон. та шовк. виробами, кіньми, великою рогатою худобою, рибою, сіллю, хлібом, скляним, заліз. і дерев'яним посудом. 1732 при церквах діяло 4 школи. 1764–65, 1770 в О. перебував укр. філософ-просвітитель Г. Сковорода. 1765–80, 1796–1835 – у складі Слобід.-Укр., 1835–1925 – Харків. губ.; 1780–96 – Харків. намісництва. 1765–79 – центр

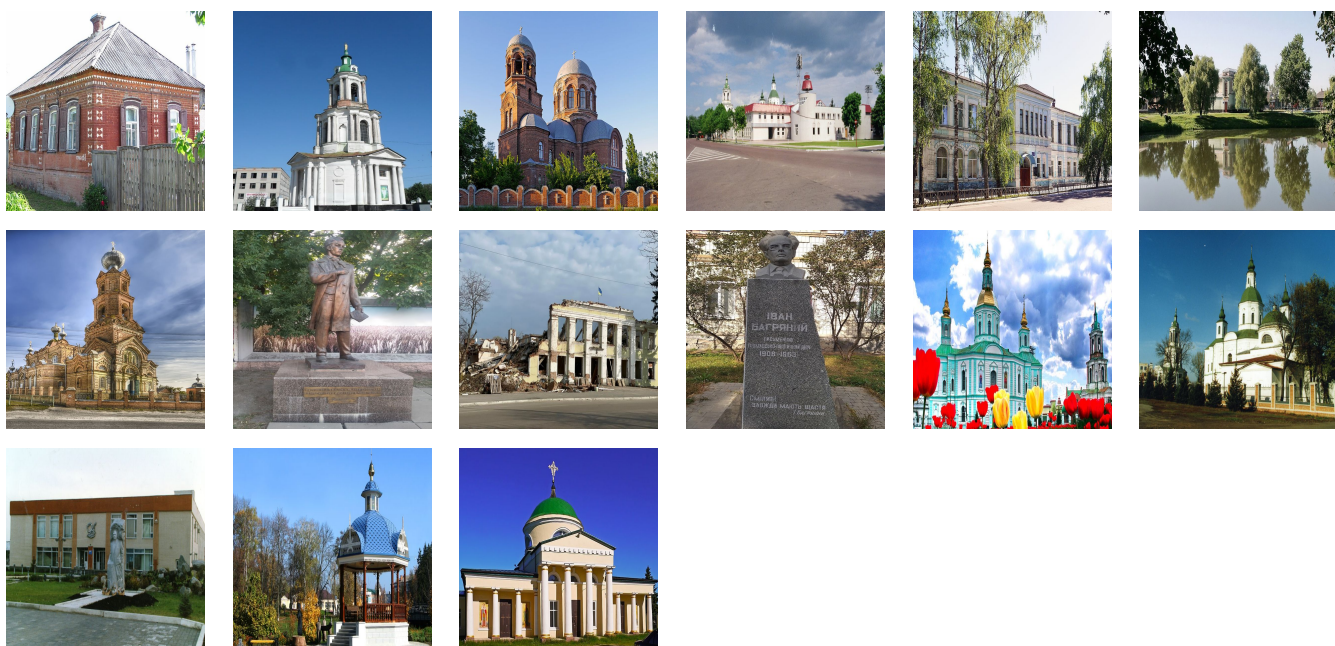
провінції, 1780–1923 – повіту. 1765 Охтир. слобід. козац. полк переформовано в гусарський. У ньому служили учасник боїв з наполеонів. військами Д. Давидов, поет М. Лермонтов, композитор О. Аляб'єв, декабрист А. Муравйов. 1790 відкрито мале нар. училище. У 19 ст. адміністративно О. була розділена по р. Охтирка на пд. і пн. частини, що склалися з 10-ти сотень. До міста були зараховані слобода Гусинська та х. Мошенський. 1815 працювали 3 салоплавил., 2 екіпаж., 2 цегл. заводи та каретне підприємство. 1874 засн. чол., 1875 – жін. гімназії; 1896 – міську бібліотеку-читальню. У місті минули дит. роки художника В. Серова. В Охтир. бурсі навч. поет П. Грабовський; в Охтир. духов. училищі – філософ М. Антонович; в Охтир. гімназії – письменник, перекладач, літературознавець, мовознавець, громад. діяч Б. Антоненко-Давидович, поет, літературознавець, літ. критик М. Зеров, прозаїк, поет, публіцист Микола Хвильовий, авіаконструктор М. Гуревич, бандурист В. Ємець, мистецтвознавець С. Таранушенко. За Всерос. переписом насел. 1897, проживали 23 399 осіб: українців – 87,14 %, росіян – 11,13 %, євреїв – 0,72 %, поляків – 0,36 %, татар – 0,32 %. 1903 діяли 2 друкарні, 6 цегл., 2 миловар., 2 свічк. заводи, воскобійня, бійня та ковбасна ф-ка. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. 1920 відкрито пед. технікум і нар. муз. школу. У квітні–листопаді 1923 – у складі Богодухів., відтоді до червня 1925 – Охтир., 1925–30 – Харків. округ; 1932–39 – Харків., від 1939 – Сум. обл. Від 1923 – райцентр. 1925 введено в дію чавунно-ливар. завод (1993–2012 – «Нафтопромаш»); у 1930-х – на поч. 1940-х рр. – труболівар. завод, взуттєву та швейну ф-ки. Значну художню цінність мали скатертини, серветки, купони жін. блуз, рушники, постіл. білизна та ін. вироби Охтирської фабрики художніх виробів ім. 15 років Жовтня (засн. 1927 як артіль, від 1961 – ф-ка). Від 1930 функціонував Охтирський робітничо-селянський пересувний театр (1945 переведено до Тернополя; див. Тернопільський академічний обласний драматичний театр ім. Т. Шевченка). Під час організованого рад. владою голодомору 1932–33 померло щонайменше 2746 осіб. Жит. зазнали сталін. репресій. Від 14 жовтня 1941 до 25 серпня 1943 – під нім. окупацією. 1943 бої на охтир. напрямку були частиною завершал. етапу Курс. битви. У серпні того ж року під час визволення О. відзначилися Герої Рад. Союзу О. Барданов, О. Гайдаш, Г. Головін, І. Терещук та ін. Тут загинув Герой Радянського Союзу Т. Позолотін. 1959 засн. Охтир. ТЕЦ. 1961 на базі нафт. і газових родовищ створ. Охтир. нафтопромисел (див. «Охтирканафтогаз»). 1975–2020 О. мала статус міста обл. значення. Від 24 лютого до 27 березня 2022 тривали бої за місто та Охтир. р-н між укр. військовими та рос. окупантами. У цей період О. зазнала багатораз. обстрілів і бомбардувань. Загалом було вбито понад 110 українців (з них понад 30 цивільних), поранено 86 осіб (більшість цивільні). 2 березня присвоєно звання Героя України командиру міської військ. частини Д. Дикому, 12 березня – старшому бойовому медику І. Дерусовій. 3 березня 2022 у лікарні Полтави помер живописець, графік О. Тарасенко, який під час бою побл. О. отримав осколк. поранення.

На поч. 2022 працювали підприємства харч. галузі: пивовар. завод, м'ясокомбінат, сировокомбінат, хлібокомбінат, комбінат хлібопродуктів, молочна пром. компанія «Славія».

Функціонували 10 закладів заг. серед. освіти, 9 дитсадків, міський Центр позашкіль. освіти «Мала АН учнів. молоді», ДЮСШ, Центр профес.-тех. освіти, фаховий коледж Сум. аграр. університету, філія Сум. університету; Охтирський міський краєзнавчий музей, міський Центр культури і дозвілля «Кнежа» (з філіями у селах Сосонка та Стара Іванівка), 5 б-к, дит. муз. школа ім. П. Білинника, дит. художня школа ім. Т. Шевченка; міський Центр первин. мед.-сан. допомоги, рай. лікарня, міська стоматол. поліклініка. Готелі: «Нафтовик», «Прага», «Палац», «Офелія», «Як вдома», «Дубрава». Здобули популярність оркестр духових інструментів (кер. – засл. арт. України В. Петрик), вокал. ансамбль «Барви» (О. Ходунай), ансамбль укр. пісні «Калина» (засл. працівник культури України К. Макаренко), хор. колектив ветеранів війни, праці та військ. служби (О. Кравченко; усі – народні); вокал. ансамблі «Крошки» (Л. Крошка), «Колорит» (А. Сосєдко) та ансамбль класич. танцю «Арабески» (засл. працівник культури України З. Наклицька; усі – заслужені). 2008 засн. клуб любителів мистецтв «Сокіл», який об'єднує твор. особистостей громади. Газети: «Прапор перемоги» (міськрайонна), «Роксолана максі», «Город А». Від 1980 веде свій відлік футбол. клуб «Нафтовик». Парки: «Міський» та «Юрського періоду». Реліг. громади: 7 православних, 5 протестантських, 1 греко-католицька, 1 юдейська. Пам'ятки архітектури: нац. значення – Покров. собор (1753–68), Введен. церква-дзвіниця (1784), церква Різдва Христового (1825), Михайлів. церква (1884); місц. – Мироносиц. церква (1822) з дзвіницею та брамою (2-а пол. 19 ст.), повіт. училище (1830-і рр. – 1901), торг. та житл. будинки купця Ф. Курила, офіцер. зібрання (усі – кін. 19 ст.), Спасо-Преображен. церква (1907), Георгіїв. церква (1908), будинок електростанції (1909), особняк на вул. Незалежності, № 4 (1910), Нар. будинок (1911–14), будинки священників Георгіїв. і Микол. церков, купец. торг. будинок, приміщення музею, чол. і жін. гімназії (усі – поч. 20 ст.). У березні 2022 внаслідок авіац. бомбардування рос. агресором зазнали руйнувань багато будівель, зокрема й приміщення міськради, рай. Будинок культури (Нар. дім) і музей; зруйновано залізничну станцію та ТЕЦ. 17 травня ворог випустив 5 ракет по цивіл. об'єктах, зокрема й по дитсадку «Казка». Серед видат. уродженців – гравер Г. Сребреницький (2-а пол. 18 ст.), архітектор П. Ярославський (2-а пол. 18 – поч. 19 ст.), мовознавець Д. Борзенков, фармаколог, фармацевт Є. Гордієнко, поет Я. Щоголів, композитор, піаніст А. Гуссаковський (усі – 19 ст.); економіст, чл.-кор. АН УРСР О. Нестеренко, фахівець у галузі молекуляр. біології, чл.-кор. НАНУ О. Корнелюк, фахівець у галузі лісівництва, селекції та генетики, академік УААН І. Патлай, культуролог, чл.-кор. НАМУ В. Шейко; фізики М. Айзацький, А. Шаталов, матеріалознавець М. Сліпченко, математик О. Нерух, гірн. інженер С. Борисенко, геолог О. Ємець, хімік С. Колісник, гідробіолог, радіоеколог М. Кузьменко, біохімік Н. Субота, фахівець у галузі лісівництва і дендрології А. Гурський, фахівець у галузі механізації с. господарства В. Корабельський, селекціонер Г. Кучмай, агроном, економіст, публіцист А. Терниченко, агроном М. Шевченко, економісти В. Ключко, А. Радченко, фахівець у галузі транспорту Є. Милославський, хірург М. Дрюк, дерматовенеролог Б. Задорожний, епідеміолог, імунолог О. Карабан, патофізіолог М. Клименко, травматолог-ортопед Л. Науменко, терапевт І. Топчій, психолог В. Клименко,

історик В. Бездрабко, літературознавець, поетеса Іванна Чорнобривець (О. Сулима-Блохин), педагог М. Подберезський, філософ А. Швецова, археолог, музеєзнавець Михайло та його сестра перекладачка, музеєзнавець Євгенія Рудинські, етнограф, мистецтвознавець В. Білецька, мистецтвознавець М. Чернова, етнограф, краєзнавець О. Твердохлібов; поет, прозаїк, публіцист, політ. діяч Іван Багрянний, письменник, гончар В. Рисцов (засл. діяч мистецтв України), письменниця, перекладачка К. Гловацька, журналіст, діяч кооп. руху С. Бородаєвський, шаховий композитор, журналіст, письменник В. Капуста; живописці Н. Вергун (нар. художник України), А. Бабич, В. Жажкова, С. Степанов, скульпторка, графік і художник театру І. Голець, художник театру, живописець Б. Данченко, живописець, графік М. Ісіченко, скульптор, живописець, графік О. Калашник, графік І. Мандрика; співаки П. Білинник (нар. арт. СРСР), П. Дорохова (нар. арт. Казахстану, засл. працівник культури України), Є. Петренко (засл. діяч мистецтв РРФСР); актор А. Підлісний (нар. арт. України), режисер О. Ріпко (засл. діяч мистецтв УРСР); легкоатлетка (біг) Т. Головченко, співак, спортсмен (планер. спорт) В. Гончаренко; військ. діяч Української Держави О. Ліницький, учасники 2-ї світової війни, Герої Рад. Союзу Ю. Горбушко, С. Дикалов, захисник держ. суверенітету та територ. цілісності України, Герой України О. Бринжала. У старших класах охтир. школи навч. актор, нар. арт. України Ю. Попов. З О. пов'язані життя та діяльність художника, культур. діяча К. Власовського; акторів В. Шептекіти (нар. арт. України), Г. Голець, бандуриста, майстра з виготовлення бандур Ф. Доробітька; Героїв Рад. Союзу О. Гангаєва, П. Леденьова, В. Симона (також мав звання засл. учителя УРСР). В місті бували Т. Шевченко, живописець, графік К. Трутовський, письменник А. Чехов, фольклорист, академік ВУАН, дійс. чл. НТШ М. Сумцов та ін.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Твердохлебов А. Д. Город Ахтырка // Харьков. календарь на 1886. X., 1885;
2. Потто В. А., Одинцов С. И. История Ахтырского полка. С.-Петербург, 1902;
3. Іванюк Я. Г. Міста-фортеці Охтирка і Суми у 17–18 ст. // УІЖ. 1980. № 9;
4. Мотренко М. С. Охтирка: Путівник. X., 1990;
5. Вечерський В., Звагельський В. Охтирські храми, що дивом уцілили // Старожитності. 1993. Ч. 3–4;
6. Нестеренко П. Місто над Ворсклою. Охтирка // Уряд. кур'єр. 1999, 16 черв.;
7. Волис В. Очерк истории Ахтырского слободского казачьего полка (XVII–XVIII в.). X., 2007;
8. Ситник Ю., Корнієнко О., Андоленко О. та ін. Благословенний край Охтирщина. С., 2007;
9. Біла фортеця на березі Ворскли // Сумщина. 2008, 24 жовт.;
10. Руженський М. М., Ситник Ю. В. Охтирщина. Історія економіки та заселення краю. С., 2009;
11. Ситник Ю. В., Боровенська Г. М., Король Т. Д. Охтирщина – храм душі моєї. С., 2012;
12. Мироненко Р. Ф., Заїкіна Н. О. Охтирка та пивзавод. Історія в іменах. С., 2013;
13. Мегера Є. О. Охтирка в особистостях. 1654–2014. С., 2017.

Бібліографічний опис:

Охтирка / Л. В. Міщенко, О. В. Бойко, Г. В. Шелест // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-77496>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).